

UOT 371

Məlik Şixbala oğlu Məlikov
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi
ORCID 0000-0002-3354-1992

TƏLİMDƏ DIALOQ TEXNOLOGİYALARI

Мелик Шихбала оглы Меликов
доктор философии по педагогике,
преподаватель Азербайджанского Государственного Педагогического Университета

ДИАЛОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ОБУЧЕНИИ

Malik Shikhbala Malikov
doctor of philosophy in pedagogy
teacher at Azerbaijan State Pedagogical University

DIALOGICAL TECHNOLOGIES IN LEARNING

Xülasə. Pedaqoji texnologiya “pedaqoji məsələlərin həllinə yönəlmiş pedaqoqun fəaliyyətinin ardıcıl əlaqələndirilmiş sistemi və ya əvvəlcədən layihələndirilmiş pedaqoji prosesin təcrübəsində plana uyğun və ardıcıl təcəssümü kimi” başa düşülür.

Dialog texnologiyasının başlıca didaktik dəyəri ondan ibarətdir ki, o, tələbənin təlim-tərbiyə prosesində yeni anlayışların formalaşması zamanı idrak fəaliyyətini, habelə yeni təfəkkür növü olan, özünü təhsilə can atan fəal, yaradıcı, müstəqil düşünən, cəsarətli qərarların qəbul edilməsində yeni təfəkkür tərzini gələcək mütəxəssisləri idarə etməyə imkan verir.

Açar sözlər: *pedaqoji texnologiya, təlim texnologiyaları, dialog texnologiyaları, təlimdə dialog metodu, məqsədyönlülük, səmərəlilik, nəticəyönlülük*

Резюме. Под педагогической технологией понимается «последовательная согласованная система деятельности педагога, направленная на решение педагогических задач, либо планомерное и последовательное воплощение в практику заранее спланированного педагогического процесса».

Основное дидактическое значение диалоговой технологии заключается в том, что она активизирует познавательную активность студента при формировании новых понятий в учебно-воспитательном процессе, а также будущих специалистов, обладающих новым типом мышления, активных, творческих, самостоятельно мыслящих, стремящихся к саморазвитию, позволяющих управлять будущими профессионалами с новым мышлением в принятии смелых решений.

Ключевые слова: *педагогическая технология, технологии обучения, диалоговые технологии, диалоговый метод в обучении, целеустремленность, эффективность, ориентированность на результат*

Summary. Pedagogical technology is understood as "a consistent coordinated system of teacher activity aimed at solving pedagogical problems, or a systematic and consistent implementation of a pre-planned pedagogical process into practice."

The main didactic value of dialogue technology is that it activates the cognitive activity of the student in the formation of new concepts in the educational process, as well as future specialists with a new type of thinking, active, creative, independent thinking, striving for self-development. education, and a new way of thinking in making bold decisions allows you to manage.

Key words: *pedagogical technology, learning technologies, dialogue technologies, dialogue method in teaching, purposefulness, efficiency, result orientation*

“Texnologiya” termini (yunan. – “ustalıq”, “elm”) pedaqogikaya istehsalat sferasından gəlmiş və bütövlükdə təlim-tərbiyə prosesinə tətbiq edilən tamamilə qanuni bir hala çevrilmişdir. Müasir rus dilinin lüğəti “texnologiya”-ni hər hansı bir işdə, sənətkarlıqda və incəsənətdə tətbiq olunan üsulların məcmusu kimi müəyyən edir.

T.V. Maşarova təlimin təşkili metodlarının, üsullarının, vasitələrinin və formalarının yüksək variativliyi ilə şagirdin inkişafının müəyyən nəticəsinə nail olmaq üçün məqsədlərin (ümumi cəhətlərdən konkret) sisteminin qurulması texnologiyasını başa düşür.

Pedaqoji texnologiya – təlim prosesinin səmərəliliyini artırmaq, şagirdlərin planlaşdırılmış təlim nəticələrinin əldə olunmasını təmin etmək məqsədinə istiqamətlənmişdir. Əvvəlcə “pedaqoji texnologiya” termini yalnız tədris üçün istifadə edilmişdir və texnologiyanın özü texniki vasitələrlə təlim kimi başa düşülürdü. Hal-hazırda pedaqoji texnologiya “pedaqoji məsələlərin həllinə yönəlmiş pedaqoqun fəaliyyətinin ardıcıl əlaqələndirilmiş sistemi və ya əvvəlcədən layihələndirilmiş pedaqoji prosesin təcrübəsində planauyğun və ardıcıl təcəssümü kimi” kimi başa düşülür.

Məhz pedaqoji texnologiyaya xas olan əlamətlər bunlardır: diaqnostik məqsədyönlülük; səmərəlilik, nəticəyönlülük; iqtisadi cəhətcə sərfəlilik, qənaətyönlülük; alqoritmyönlülük; proyektyönlülük; bütövlülük; nəzarətyönlülük; korrektəyönlülük; əyanilik.

Əgər dialoqa bu nöqteyi-nəzərdən baxsaq, o, mövcud və geniş tətbiq olunan pedaqoji texnologiyalar kompleksinə (proqramlaşdırılmış təlim, problemlə təlim) tamamilə uyğun gəlir. Dialoqu yuxarıda göstərilən əlamətlər prizmasından nəzərdən keçirirsinizsə, o da pedaqoji texnologiyaya müraciət edə bilər.

İlk olaraq, təlimdə dialoq, qarşılıqlı əlaqə probleminə filosof və müəllimlər maraq göstərmişlər: dialoq ideyasını ümumilikdə Sokrat, M.Буѳер, H. Гадамер, A. Каму, J.P. Сартр, M.Heidegger kimi alimlər inkişaf etdirmiş, istiqaməti dialoq strategiyasının hümanist istiqamətini Platon, Y.A. Komenski, İ.H. Pestalotsi, J.J.Russo, V.A. Disterveq, K. D. Uşinski qeyd etmişdir.

Dialoq mədəniyyəti haqqında bütöv təsvir S.S. Averintsev, Q.S. Batişev, M. Baxtina, V.F.Berkov, V.S. Bybler, P.S. Qureviç, D.S. Li-xaçev və b. əsərlərində təqdim olunur.

Pedaqoq alimlər təlimdə dialoq modellərini və savadını digərini (V.A. Petrova, A.V. Murqa) anlamaq qabiliyyəti kimi tədqiq etmişlər.

Dialoqun pedaqoji aspektini müəllim və tələbələrin birgə yaradıcılıq forması kimi Q.M.Biryukova, M. S. Kaqan, S. V. Nilova nəzərdən keçirmişlər.

Son vaxtlar təhsil prosesində dialoqun qarşılıqlı təsirini müxtəlif aspektləri kifayət qədər fəal tədqiq edilməyə başlanmışdır: dərstdə dialoqun təşkilinin pedaqoji üsulları (Balakina L.L., 2000), onların ixtisasının artırılması prosesində müəllimlərin peşəkar ünsiyyətinin təşkili (Kazak T. T., 2002), ixtisasartırma prosesində pedaqoq təhsil fəaliyyətinin inkişafının təşkilati və pedaqoji əsasları (Qorovaya V. İ., 2005), şagirdlərlə inkişaf etməkdə olan pedaqoji dialoqa hazırlıq, sosial-mədəniyyət sahəsində mütəxəssisin dialoq mədəniyyətinin formalaşması (Üskova N. Q., 2003), təhsildə pedaqoji dialoq imkanları (Sedov V. A., 2002) və s.

İnformasiya texnologiyası, funksiyaları, elementləri, prinsipləri.

Təlimdə dialoq texnologiyalarının tətbiqi nəticəsində ənənəvi təşəkkül tapmış, təlimat, şəxsi-özgəninkiləşdirilmiş, biristiqamətli təlim (ekstraksiya) modelindən və hər bir tələbənin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan keçid baş vermişdir.

Dialoq texnologiyalarının elementləri: məqsəd qoyuluşu və onların maksimum dəqiqləşdirilməsi; dialoqun gedişinin ciddi şəkildə zəmanətli nəticələrə istiqamətləndirilməsi; cari nəticələrin qiymətləndirilməsi; müəyyən məqsədlərə nail olmaq üçün yönəlmiş öyrənmə korreksiya nəticələrin yekun qiymətləndirilməsi.

Yeni anlayışların formalaşmasında pedaqoji dialoq texnologiyası aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirmək üçün nəzərdə tutulmuşdur: idraki, kreativ, refleksiv.

Pedaqoji dialoq texnologiyalarının komponentləri:

– kommunikator – müəllim (dialoqun məna istiqamətini təyin edən, öyrədilən “məna vəzifəsini” qarşıya qoyan, müvafiq məna qəbulu yaradan və ya müəyyən məna daşıyan translyatordur);

– məna formalaşmasının motivasiyası və məqsədi (dialoqda öyrənilən şəxsin şəxsi mənanı verballaşdırmaq arzusunun yaratması lazımdır);

– məzmun (potensial sahəsində “kristallaşma” mənalı);

– kommunikasiya kodu (şifahi və ya yazılı dialoq);

– resepiant (qəbul edən) – şagird (onun motivasion-semantik xüsusiyyətləri);

– nəticə (tədris nəticəsinin səviyyəsinə uyğun olan bu dialoqda məna formalaşmasının xüsusiyyətlərini müəyyən edən əks əlaqə).

Dialoji texnologiyaların formaları.

Dialoq texnologiyaları arasında problemlə axtarış dialoqları, seminarlar-diskussiyalar, tədris diskussiyaları, evristik söhbətlər, konkret vəziyyətlərin təhlili yer alır.

Seminar-diskussiya (qrup şəklində diskussiya) iştirakçıların dialoq ünsiyyət prosesi kimi formalaşır ki, bu proses zamanı nəzəri və praktiki problemlərin müzakirəsi və həllində birgə iştirakın praktiki təcrübəsinin formalaşdırılması baş verir.

Müəllimin hərəkətləri: hər bir tələbənin müzakirəsində fəal iştirakını təmin edəcək hazırlıq işini təşkil etməlidir; seminarı baxılacaq problem və fərdi alt problemləri müəyyən edir; çıxışçılar və natiqlər üçün əsas və əlavə ədəbiyyat seçir; tələbələrin kollektiv işlərdə iştirakının funksiyalarını və formalarını bölüşdürür; tələbələrə opponet kimi çıxışa hazırlayır; seminarın bütün işlərinə rəhbərlik edir; müzakirələri yekunlaşdırır; suallar soruşur, fərdi qeydlər edir, tələbə hesabatının əsas müddəalarını aydınlaşdırır; müzakirələrdəki əsas ziddiyyətləri qeyd edir.

Tələbə hərəkətləri: məruzələrdə və çıxışlarda öz fikirlərini dəqiq ifadə etməyi, öz nöqtəyi-nəzərini fəal müdafiə etməyi, tələbənin səhv mövqeyini inkar etməyi, etiraz etməyə əsaslandırılmasını öyrənilir; öz fəaliyyətini qurmaq imkanı əldə edir ki, bu da onun intellektual və şəxsi fəallığının yüksək səviyyəsini, tədris idrak prosesinə qoşulmasını şərtləndirir.

Seminar-diskussiya “beyin fırtınası”nın və işgüzar oyunun elementlərindən ibarət ola bilər.

Birinci halda iştirakçılar tənqiddə məruz qalmadan mümkün qədər çox ideya irəli sürməyə çalışırlar, sonra isə əsas ideyalar seçilir, müzakirə edilir və inkişaf etdirilir, onların sübutlarının və ya təkzib edilməsinin imkanları qiymətləndirilir.

Digər halda seminar-diskussiya bir növ rollu “alət” əldə edir ki, bu da elmi və ya digər

diskussiyalarda iştirak edən insanların real mövqelərini əks etdirir. Məsələn, aparıcının, opponentinin və ya rəyçinin rolunu, məntiqini, psixoloqunu, eksperti və s. daxil etmək olar. Əgər tələbə aparıcı diskussiya seminarı kimi təyin olunursa, o, müəllimin diskussiyayı təşkil etmək üçün bütün səlahiyyətlərini alır: tələbələrdən birinə seminarın mövzusu üzrə məruzə etməyi tapşırır, müzakirənin gedişinə rəhbərlik edir, sübutların arqumentliyinə və ya təkzib edilməsinə, anlayışların və terminlərin istifadəsinin dəqiqliyinə, ünsiyyət prosesində münasibətlərin düzgünlüyünə və s. nəzarət edir.

Rəqib və ya rəyçi tədqiqatçılar arasında qəbul edilmiş opponetlik proseduru əks etdirir. O, yalnız məruzəçinin əsas mövqeyini əks etdirməli, bununla da onun anlayışını nümayiş etdirməli, zəif yerləri və ya səhvləri tapmalı, həm də öz həll variantını təklif etməlidir.

Məntiq çıxışçının və ya rəqibin mülahizələrində ziddiyyətləri və məntiqi səhvləri aşkar edir, anlayışların tərifini dəqiqləşdirir, sübutların gedişini və təkzib olunmaları təhlil edir. Psixoloq tələbələrin məhsuldar ünsiyyətinin və qarşılıqlı fəaliyyətinin seminarı təşkilinə cavabdehdir – diskussiyalar, birgə hərəkətlərin razılaşdırılmasına, münasibətlərin xeyirxahlığına nail olur, diskussiyaların münaqişəyə çevrilməsinə yol vermir.

Ekspert diskussiyanın bütün məhsuldarlığını, irəli sürülən hipotezlərin və təkliflərin, aparılmış nəticələrin qanunauyğunluğunu qiymətləndirir və diskussiyanın bu və ya digər iştirakçısının ümumi qərarın tapılmasında əməyi barədə rəy verir.

Seminarın məqsədi və məzmunu ilə əsaslandırıldığı təqdirdə müəllim diskussiyaya hər hansı rol mövqeyini daxil edə bilər. Ancaq, əlbəttə ki, müəllimin xüsusi rolu vardır. O, hər bir tələbənin müzakirəsində fəal iştirakını təmin edəcək hazırlıq işi təşkil etməlidir. O, seminarı baxılacaq problemləri və ayrı-ayrı alt problemləri müəyyən edir; məruzəçilər və məruzəçilər üçün əsas və əlavə ədəbiyyat seçir; tələbələrin kollektiv işdə iştirakının funksiyalarını və formalarını bölüşdürür; tələbələrə rəqib roluna hazırlayır, məntiq; seminarın bütün işinə rəhbərlik edir; müzakirələr yekunlaşdırır.

Seminar-diskussiya zamanı müəllim suallar verir, ayrı-ayrı qeydlər edir, tələbənin məru-

zəsinin əsas müddəalarını dəqiqləşdirir, mülahizələrdə ziddiyyətləri qeyd edir.

Bu cür dərslərdə tələbələrlə ünsiyyətin etibarlı tonu, deyilən fikirlərə maraq, demokratiklik, tələblərdəki prinsiplilik vacibdir. Tədris müzakirələri (*lat. discussio – araşdırma*) – ictimai yığıncaqda, xüsusi söhbətdə, mübahisədə mübahisəli məsələlərin hərtərəfli müzakirəsidir. Başqa sözlə, diskussiya hər hansı bir məsələni, problemi kollektiv müzakirə etmək və ya məlumatları, ideyaları, fikirləri, təklifləri müqayisə etməkdən ibarətdir.

Diskussiyanın keçirilməsi məqsədləri çox müxtəlif ola bilər: təlim, diaqnostika, transformasiya, qurğuların dəyişdirilməsi, yaradıcılığın stimullaşdırılması və s.

Müzakirələr zamanı tələbələr ya bir-birini tamamlaya, ya da bir-birinə müqavimət göstərə bilərlər. Birinci halda dialoqun xüsusiyyətləri özünü göstərir, ikinci diskussiyada isə mübahisə xarakteri alır. Çünki bir məsələ ilə bağlı müxtəlif fikirlərin tutuşdurulması birinci dərəcəli əhəmiyyətə malikdir. Müzakirənin effektivliyi aşağıdakı amillərdən asılıdır: təklif olunan problem üzrə tələbələrin hazırlanması (məlumatlandırılması və səriştəliliyi); semantik monotonluq (bütün şərtlər, definisiyalar, anlayışlar və s. bütün tələbələr tərəfindən eyni şəkildə başa düşülməlidir); iştirakçıların davranışının düzgünlüyü; müəllimin diskussiya aparmaq bacarığı.

Düzgün təşkil edilmiş diskussiya inkişafın üç mərhələsindən keçir:

Birinci mərhələdə tələbələr problemə və bir-birinə uyğunlaşırlar, yəni bu zaman qarşıya qoyulmuş problemin həllinə müəyyən qurğu hazırlanır. Bu zaman müəllim qarşısında (diskussiyanın təşkilatçısı) aşağıdakı vəzifələr qoyulur:

1. Müzakirə problem və məqsədləri formalaşdırmaq. Bunun üçün izah etmək lazımdır ki, müzakirə olunur, müzakirə nə verməlidir.

2. İştirakçıların tanışlığını keçirmək (əgər qrup bu tərkibdə ilk dəfə yığılırsa). Bunun üçün hər bir tələbədən özünü təqdim etməyi və ya "müsahibə" metodundan istifadə etməyi xahiş etmək olar, bu da ondan ibarətdir ki, tələbələr cütlüklərə bölünürlər və qısa tanışlıq (5 dəqiqədən çox olmayaraq) olur, sonra bir-birlərini təqdim edirlər.

3. Lazımi motivasiya yaratmaq, yəni problemi şərh etmək, onun əhəmiyyətini göstərmək, həll

olunmamış və ziddiyyətli məsələləri aşkar etmək, gözlənilən nəticəni (qərarı) müəyyən etmək.

4. Diskussiya reqlamentini, daha doğrusu, çıxışların reqlamentini təyin etmək, çünki ümumi reqlament praktik məşğələlərin müddəti ilə müəyyən edilir.

5. Diskussiya aparmaq qaydalarını formalaşdırmaq, əsas prinsiplərdən hər kəs çıxış etməlidir. Bundan başqa, çıxış edənləri diqqətlə dinləmək, sözünü kəsməmək, öz mövqeyini təsdiqləmək, təkrar etməmək, şəxsi qarşıdurmaya yol verməmək, nəticələrin qərəzsizliyini qoruyub saxlamaq, çıxış edənləri sona qədər dinləməmək və mövqeyini anlamadan qiymətləndirmək lazımdır.

6. Bir dostluq atmosferi, eləcə də müsbət emosional fon yaradır. Burada müəllimə tələbələrə fərdi müraciətlər, söhbətin dinamik şəkildə aparılması, üz ifadələri və jestlərdən istifadə və əlbəttə ki, təbəssümlər kömək edə bilər. Yadda saxlamaq lazımdır ki, istənilən aktiv təlim metodunun əsası münaqişəsizlikdir!

7. Bunun üçün suallar və cavablar vasitəsilə anlayış aparatını, öyrənilən mövzunun işçi təyinatlarını dəqiqləşdirmək lazımdır. Anlayış aparatının sistemətiq dəqiqləşdirilməsi tələblərdə qurğunu formalaşdıracaq, yalnız yaxşı anlaşılan terminlərlə əməliyyat aparmaq, az tonlu sözlər işlətməmək, arayış ədəbiyyatından sistemətiq istifadə etmək vərdişi yaradılmalıdır.

İkinci mərhələ – qiymətləndirmə mərhələsi adətən müqayisənin, qarşıdurmanın və hətta diskussiya rəhbərliyinin düşünülməmiş halda şəxsiyyətlərin münaqişəyə çevrilə biləcəyi ideyaların qarşıdurması vəziyyətini nəzərdə tutur. Bu mərhələdə müəllim ("dəyirmi masa"nın təşkilatçısı) qarşısında aşağıdakı vəzifələr qoyulur:

1. Fikir mübadiləsinə başlamaq, bu da sözün konkret iştirakçılara təqdim edilməsini nəzərdə tutur. Müəllimə sözü birinci götürmək tövsiyə edilmir.

2. Maksimum fikirlər, ideyalar, təkliflər toplamaq. Bunun üçün hər bir tələbəni fəallaşdırmaq lazımdır.

3. Mövzudan uzaqlaşmayın, bu da təşkilatçının bəzi sərtliyini, bəzən də avtoritarlığını tələb edir. Onları müəyyən edilmiş "məcraya" istiqamətləndirərək, rədd edənləri taktiki şəkildə dayandırmaq lazımdır.

4. Bütün iştirakçıların fəaliyyətinin yüksək səviyyəsini qoruyun. Bəzilərinin digərləri-

nin hesabına həddən artıq fəallığa yol verməmək, reqlamentə riayət etmək, uzanmış monoqloqları dayandırmaq, iştirak edən bütün tələbələrini söhbətə bağlamaq.

5. Diskussiyanın növbəti mərhələsinə keçməzdən əvvəl söylənilən ideyaların, fikirlərin, mövqələrin, təkliflərin təhlili operativ şəkildə aparılmalıdır. Bu cür təhlil, ilkin nəticələr və ya xülasə müəyyən intervallarla (hər 10-15 dəqiqə) aralıq yekun vurmaqla aparılmalıdır. Aralıq nəticələrin yekunlaşdırılması tələbələrə müvəqqəti aparıcı rol təklif etməklə təlimat vermək çox faydalıdır.

Üçüncü mərhələ – konsolidasiya mərhələsi müəyyən vahid və ya kompromisli fikirlərin, mövqələrin, qərarların hazırlanmasını nəzərdə tutur. Bu mərhələdə dərslin nəzarət funksiyası həyata keçirilir. Müəllimin həll etməli olduğu vəzifələri aşağıdakı kimi ifadə etmək olar:

1. Təhlil etmək və qiymətləndirmək, görülən müzakirə yekunlaşdırmaq nəticələri. Bunun üçün diskussiyanın başlanğıcında ifadə edilmiş məqsədi əldə edilmiş nəticələrlə müqayisə etmək, nəticə çıxarmaq, qərarlar qəbul etmək, nəticələri qiymətləndirmək, onların müsbət və mənfi cəhətlərini aşkara çıxarmaq lazımdır.

2. Diskussiya iştirakçılarında razılaşdırılmış fikrə gəlməyə kömək etmək, müxtəlif şərhlərin diqqətlə dinlənməsi, qərarların qəbul edilməsi üçün ümumi meyillərin axtarışı yolu ilə nəyə nail olmaq olar.

3. İştirakçılar ilə birlikdə qrup qərar qəbul etmək. Burada müxtəlif mövqələrin və yanaşmaların vacibliyini vurğulamaq lazımdır.

4. Son sözlə, qrupu bilişsel və praktiki əhəmiyyətə malik olan konstruktiv nəticələrə gətirmək.

5. İştirakçıların əksəriyyətində məmnunluq hissənə nail olmaq, yəni fəal iş görə bütün tələbələrə təşəkkür etmək, problemin həllində kömək edənləri ayırmaq.

“Dəyirmi masa” keçirilərkən tələbələr yalnız söylədikləri ideyaları, yeni məlumatları, fikirləri deyil, həm də bu ideya və fikir daşıyıcılarını, ilk növbədə, müəllimi qəbul edir, ona görə də əsas məsələləri konkretləşdirmək məqsədəuyğundur. “Dəyirmi masa”nın keçirilməsi prosesində müəllimin (təşkilatçının) malik olduğu keyfiyyət və bacarıqlar: yüksək peşəkarlıq, tədris proqramı çərçivəsində materialı yaxşı bilməsi; danışma mədəniyyəti və xüsusilə peşəkar ter-

minologiyaya sərbəst və səlahiyyətli sahiblik; ünsiyyət qabiliyyəti, daha dəqiqi, müəllimin hər bir tələbəyə yanaşma tapmasına, hər kəsi maraqlı və diqqətlə dinləməsinə, təbii olmağa, tələbələrə lazımi təsir üsullarını tapmağa, tələbkarlıq göstərməyə, pedaqoji takta riayət etməyə imkan verən kommunikativ bacarıqlar.

Hər hansı bir müzakirənin tərkib hissəsi sual və cavab prosedurudur. Bacarıqla qoyulmuş sual (sual, cavab və s.) əlavə məlumat əldə etmək, çıxışçının mövqeyini dəqiqləşdirmək və bununla da “dəyirmi masa”nın keçirilməsi taktikasını müəyyənləşdirməyə imkan verir.

Funksional baxımdan, bütün məsələlər iki qrupa bölmək olar:

– Cümlədə “li” hissəciklərinin olması qrammatik əlamətə malik olan ifadələrin həqiqiliyinin və ya yanlışlığının aydınlaşdırılmasına yönəldilmiş aydınlaşdırıcı (qapalı) suallar.

– Bizi maraqlandıran hadisələrin, obyektlərin yeni xüsusiyyətlərini və ya keyfiyyətlərini aydınlaşdırmağa yönəlmiş (açıq) suallar. Onların qrammatik əlaməti sual sözlərinin olmasıdır: nə, harada, nə vaxt, necə, niyə və s.

Diskussiya və informasiya mübadiləsinə sözün tam mənasında təşkil etmək üçün “dəyirmi masa” müəllimin monoloquna çevrilməsinə deyərək, məşğuliyyət diqqətlə hazırlanmalıdır.

Tələbələrin fəallığına nail olmaq üçün müəllim aşağıdakıları yerinə yetirməməlidir: müzakirəni tələbələrin yoxlama sorğusuna çevirmək; çıxışların gedişinə və vaxtından əvvəl öz fikirlərini bildirməyə dair mülahizələrə qiymət vermək; auditoriyanı lektorlu dilçiliklə boğmaq; auditoriyanı təlimatlandıran və bütün suallara yeganə düzgün cavabları bilən mentorun mövqeyini tutmalıdır; yadda saxlamaq lazımdır ki, aktiv formada keçirilən məşğələdə əsas fəaliyyət göstərən şəxs tələbədir: müəllimlərdən, mühazirəçi, diskussiya rəhbəri və onun daha səriştəli, lakin bərabərhüquqlu iştirakçısından deyil, tələbədən fəallıq gözləmək lazımdır.

“Dəyirmi masa”nın keçirilməsi zamanı işgüzar səs-küy, çoxsəslilik hökm sürür ki, bu da bir tərəfdən yaradıcılıq və emosional maraq atmosferi yaradır, digər tərəfdən isə müəllimin işini çətinləşdirir. O, bu polifonikliyin arasında əsas sözü eşitməli, öz fikrini söyləməyə, mülahizələrini düzgün aparmağa imkan verməlidir.

Beləliklə, yuxarıda göstərilənləri ümumiləşdirərək aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar: dialoq texnologiyasının başlıca didaktik dəyəri ondan ibarətdir ki, o, tələbənin təlim-tərbiyə prosesində yeni anlayışların formalaşması zamanı idrak fəaliyyətini, habelə yeni təfəkkür növü olan, özünütəhsilə can atan fəal, yaradıcı, müstəqil düşünən, cəsarətli qərarların qəbul edilməsində yeni təfəkkür tərzilə gələcək mütəxəssisləri idarə etməyə imkan verir.

Problemin aktuallığı. Dialoq texnologiyası tələbənin təlim-tərbiyə prosesində yeni anlayışların formalaşması zamanı idrak fəaliyyətini, habelə yeni

təfəkkür növü olan, özünütəhsilə can atan fəal, yaradıcı, müstəqil düşünən, cəsarətli qərarların qəbul edilməsində yeni təfəkkür tərzilə gələcək mütəxəssisləri idarə etməyə imkan verir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalə təlim prosesində dialoq texnologiyasından istifadə etməklə təlim prosesinin səmərəliliyini artırmaq, şagirdlərin planlaşdırılmış təlim nəticələrinin əldə olunmasını təmin etmək məqsədinə istiqamətlənmişdir.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə təlim prosesində keyfiyyətin yüksəldilməsi, ixtisasının artırılması prosesində müəllimlərin peşəkar ünsiyyətinin təşkili işində dəyərlidir.

Ədəbiyyat:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989, 190 с.
2. Гузеев В.В. Лекции по педагогической технологии. М.: Знание, 1992, 60 с.
3. Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: Обучение на основе исследования, игры и дискуссии – Рига: Пед. Центр «Эксперимент», 1995, 176с.
4. Машарова Т.В. Педагогические теории, системы и технологии обучения: Учебное пособие. Киров: Изд-во ВГПУ, 1997, С. 157.

E-mail: *melikmelikov1960@mail.ru*

Rəyçilər: *filol.ü.fəls.dok., dos. T.N. Ağayeva,*
ped.ü.fəls.dok., dos. S.R. Aslanova

Redaksiyaya daxil olub: 17.10.2011.